

FUTUR GLAGOLA SVRŠENOGA VIDA U RUSKOM JEZIKU (Sintaktičko-semantička analiza)

DOJČIL VOJVODIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 808.2-2:808.2-54+808.2-56
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno : 1989-01-10
Received

Prezentski oblik glagola svršenoga vida u funkciji futura, koji je karakterističan za istočne i zapadne slavenske jezike, stalni je predmet pokušaja da se do kraja istraži i utvrdi ne samo njegov nastanak i razvoj već i funkcioniranje i značenje uopće.

U članku se provodi dvostruka (leksičko-semantička i sintaktička) analiza funkcioniranja perfektivnog prezenta u funkciji futura u ruskom jeziku. Autor, s obzirom na leksičko-semantičku i sintaktičku uvjetovanost (kontekst), razlikuje četiri osnovna tipa futurske upotrebe (značenja) perfektivnog prezenta, i to: 1) perfektivni prezent u značenju određene buduće radnje, 2) perfektivni prezent u značenju neodređene buduće radnje, 3) posebna kontekstualna (pod)značenja perfektivnog prezenta i 4) perfektivni prezent u značenju korelativne buduće radnje. Funkcioniranje svršenog vida i budućeg vremena osvijetljeni su u ovom radu s više aspekata.

0. Uvod

Poznato je da prezent glagola svršenoga vida u slavenskim jezicima ima niz različitih funkcija. Tako, recimo, može služiti kao oblik za izražavanje kategorije budućeg vremena ili, pri vidsko-vremenskoj transpoziciji, može biti u funkciji oblika prošlog vremena. Često ga nalazimo u svezvremenskoj upotrebi, a isto tako i u raznim modalnim upotrebama (kao što je upotreba u značenju potencijalnih radnji ili upotreba u uvjetnim rečenicama). Također je veoma važna njegova uloga kao dijela kompozicija, koje mogu imati funkciju oblika budućeg vremena ili zavisnog infinitiva.

Međutim, sve te upotrebe, odnosno značenja ovog glagolskog oblika nisu jednako raspoređena u slavenskim jezicima, već se razlikuju od jezika do jezika.¹

Poseban položaj u tom okviru zauzima prezent glagola svršenoga vida u funkciji futura. Njegovo takvo značenje je, po nekima, starijega datuma² i vezano je za razvoj kategorije budućeg vremena i posebnih

¹ Ipak bi se, prema upotrebi, perfektivni prezent u slavenskim jezicima mogao svrstati u dvije grupe (tipa): a) perfektivni prezent u istočnoslavenskim i zapadnoslavenskim jezicima i b) perfektivni prezent u južnoslavenskim jezicima.

² Isp. Havránek, »Aspect et temps du verbe en vieux slave«, *Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally*, Genève, 1939, str. 225 i d. Havránek to objašnjava time što je takva upotreba karakteristična ne samo za starocrkvenoslavenski već i za većinu slavenskih jezika, a odsutnost te upotrebe u južnoslavenskim jezicima smatra inovacijom; isp. također A. A. Potebnaja, *Iz zapisok po ruskoj grammatike*², Tom, IV, *Glagol*, Moskva, Prosvešćenie, 1977, str. 71.

futurskih oblika u suvremenim slavenskim jezicima, kojih nema, na primjer, u staroerkvenoslavenskim pisanim spomenicima (pa ni u staroruskom ili staročeškom)³ i koji su, prema tome, novijega datuma. Pojedini lingvisti tvrde da je za upotrebu perfektivnog prezenta u funkciji futura i pojavu novih glagolskih oblika vezana i geneza slavenskoga vidskog sistema⁴, dok se, po drugima, na takvu upotrebu ne bi smjelo gledati kao na vidski kriterij, jer time negiramo stare vidske odnose (a osim toga takva upotreba nije karakteristična za sve slavenske jezike).⁵

Upotrebu perfektivnog prezenta u značenju budućeg vremena nalazimo u starijim epohama i u hrvatskosrpskom jeziku. Međutim, takva futurska upotreba perfektivnog prezenta može se pronaći samo u religijskim i biblijskim tekstovima, što znači da se radi o crkvenoslavenskom nasljedu⁶

³ Isp. F. Kopečny, *Základy české skladby*, Praha, 1958, § 27; isp. također B. Havránek, *op. cit.*, str. 228 i d.; isp. V. V. Ivanov, *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka*², Moskva, Prosvješćenie, 1983, § 241, koji smatra da složeni oblici (tipa *hočou pisať, nač'nou čitati* i sl.) nisu u tolikoj mjeri označavali buduće vrijeme u kojoj su to bili složeni predikati, pa, prema tome, oblik složenog futura na početku historijskog razvoja ruskog jezika počinje se tek formirati; isp. o tome i A. A. Potebnja, *Iz zapisok po russkoj grammatike*³, Tom I-II, Moskva, Učpedgiz, 1958, str. 354-368. Postoje i drugačija (suprotna) mišljenja o tome: isp. I. K. Bunina, *Sistema vremen staroslavjanskogo glagola*, Moskva, Izdatel'stvo AN SSSR, 1959, str. 46-55, 137-145; J. Hamm, *Staroslavenska gramatika*¹, Zagreb, Školska knjiga, 1970, str. 156; S. Lopušanskaja, «K stanovleniju analitičeskikh form vremena v istorii russkogo glagola», *Československá rusistika*, XXVI (1981), 5, str. 213-218; isp. također J. Lépišsier, «Le futur antérieur en vieux slave», *Revue des études slaves*, t. XXXVII (1960), str. 89-100. – Sa šireg lingvističkog stanovišta o analitičkom obliku futura (i njegovu razvoju) u slavenskim jezicima (*budu* + infinitiv) piše u novije vrijeme M. Kravar, «Zur Herkunft der slavischen Futurperiphrase *budu* + Infinitiv», *Festschrift für Herbert Bräuer zum 65. Geburtstag am 14. April 1986* (Herausgegeben von Reinhold Olesch und Hans Rothe), Böhlau Verlag Köln Wien, 1986, str. 273-283; ovaj analitički oblik dobija u ruskom jeziku svoje priznanje kao ponovrijedni glagolski oblik za buduće vrijeme tek u Lomonosovljevoj *Gramatici* (18. st.), napominje Kravar (*op. cit.*, str. 278).

⁴ Isp. o tome I. Nemeč, «Genezis slavjanskoj vidovoj sistemy» (prijevod s češkog) – u: *Voprosy glagol'nogo vida*, Moskva, Izd. inostr. lit., 1962, str. 271-274; sličnog je mišljenja i V. V. Ivanov, *op. cit.*, § 243; isp. još A. A. Potebnja, *Iz zapisok po russkoj grammatike*, IV, str. 71; isp. F. Kopečny, «Ke vzniku futurálnioho vyznamu dokonavého prezentu», *Slavica Pragensia*, IV(1962), *Acta Universitatis Carolinae, Philologica* 3, str. 233-239; V. P. Gudkov, «Iz istorii slavjanskogo glagol'nogo vida», *Voprosy jazykoznanija*, 1, 1963, str. 86-89; isp. također Ju. S. Maslov, *Očerki po aspektologii*, Leningrad, Izdatel'stvo leningradskogo universiteta, 1984, str. 102-110; isp. B. Cović, «Upotreba imperfektivnog i perfektivnog prezenta u savremenom ruskom književnom jeziku», *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. XIII/2 (1970), str. 648; isp. o tome još i E. N. Prokopovič, *Glagol v predloženi: Semantika i stilistika vido-vremennyh form*, Moskva, Nauka, 1982, str. 243-245; isp. također M. G. Bulahov – M. A. Žovtobryuh – V. I. Koduhov, *Vostočnoslavjanskije jazyki*, Moskva, Prosvješćenie, 1987, str. 128.

⁵ Isp. F. Kopečny, *op. cit.*; A. Dostal, «Kakovo bylo vidovoe značenje glagol'nyh osnov v praslavjanskom jazyke?», u: *Voprosy glagol'nogo vida*, Moskva, Izd. inostr. lit., 1962, str. 277-279; od istog autora, *Studie o vidovém systénu v staroslavěnstině*, Praha, Z prací Slovanského ústavu Československé akademie věd, 1954, §§ 64, 65, 67; Dostal dolazi do zaključka da je upotreba perf. prez. u značenju budućeg vremena novija pojava.

⁶ Isp. F. Kopečny, *Základy české skladby*, § 27; *Havránek (op. cit.)*, str. 229. govori o nezavisnosti dvaju sistema (vremenskog i vidskog) koja se ispoljila u oblicima perf. prez. i to na taj način što je u ovom obliku u hrvatskosrpskom i bugarskom iščezla nijansa značenja budućeg vremena, dok je u zapadnim i istočnim slavenskim jezicima došlo do

(a znamo da je starocrkvenoslavenski jezik, zapravo, jezik prijevoda, dakle književni jezik koji je morao iznaći način da prevede grčko buduće vrijeme). Perfektivni prezent u funkciji futura nije u starijim stadijima razvoja slavenskih jezika imao u potpunosti takvo značenje koje ima danas. U staroruskom jeziku, koji poznaje dva analitička oblika⁷ za označavanje budućih radnji, koristili su se (naporedo s njima) prezent glagola nesvršenoga vida i prezent glagola svršenoga vida u istu svrhu (slično kao u starocrkvenoslavenskom). Stvaranjem nove kategorije vremena (budućeg) prezent glagola nesvršenoga vida (u daljnjem tekstu imperf. prez.) i prezent glagola svršenoga vida (u daljnjem tekstu perf. prez.) počinju se diferencirati na taj način što se oblici imperf. prez. češće koriste za označavanje sadašnje glagolske radnje, a oblici perf. prez. za označavanje buduće radnje.⁸

Međutim, sve to nije isključivalo mogućnost upotrebe prvih oblika (imperf. prez.) za označavanje budućih radnji kao ni mogućnost upotrebe drugih (perf. prez.) za označavanje sadašnje radnje (ili radnji koje su bliske sadašnjoj); takvu upotrebu nalazimo kako u najstarijim tekstovima⁹ tako i u tekstovima suvremenih slavenskih jezika.

iniješanja ovih sistema, zbog čega danas u tim jezicima perf. prez. ima futursko značenje. – Maretić u hrvatskosrpskom jeziku nalazi slučajeve kad perf. prez. ima pravo futursko značenje, npr. *Dotakne li se ko i prstom, ja krenem i provalim* (tj. krenut ću, provalit ću) u *zenilju* Perza (T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*¹, Zagreb, Matica hrvatska, 1963, str. 613). – I Belić govori o upotrebi perf. prez. u značenju budućnosti (tj. o perf. prez. u glavnim rečenicama), ali to važi samo za starodubrovački govor te za kajkavski i čakavski dijalekt; vid. A. Belić, *Istorija srpskohrvatskog jezika*, Kuj. II, sv. 2: *Reči s konjugacijom*, Beograd, Naučna knjiga, 1973, str. 133.

⁷ jedan složeni futurski oblik tvorilo se pomoću prezenta pomoćnih glagola (kao što su *hoteti, počati, načeti, imeti*) i infinitiva, npr. (. . .) *ouže hočemā pomereti oīā glada* (»Lavrent'evskaja letopis'«), dok se drugi futurski oblik tvorilo od prezentskoga oblika glagola *byti* (*boudou*) i *l*-participa, npr. (. . .) *da voz'met' svoe iže kio boudet' poterjalā* (»Russkaja Pravda«); vid. V. V. Ivanov, *op. cit.*, §§ 241, 242; isp. također: N. Durnovo, *Očerk istorii russkogo jazyka*, 'S-Gravenhage, Mouton & Co, 1959, §§ 492, 493, 518, 541; P. Ja. Černyh, *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka*², Moskva, Učpedgiz, 1954, §§ 103, 104.

⁸ Isp. I. K. Bunina, *op. cit.*, str. 139-140; isp. također: V. V. Ivanov, *op. cit.*, § 243; V. I. Borkovskij – P. S. Kuznecov, *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka*², Moskva, Nauka, 1965, § 213; P. Diels, *Altkirchenslavische Grammatik*, I/II, Heidelberg, 1932, str. 222-223; U. Busch, *Die Seinsätze in der russischen Sprache*, Meisenheim am Gilan, Verlag Anton Hain KG., 1960, str. 55-56.

⁹ Primjeri naporedne upotrebe analitičkog oblika za futur te imperf. i perf. prez. u značenju budućeg vremena veoma su rijetki; isp. U. Busch, *op. cit.*, str. 56-57. – Da su oblici perf. prez. mogli označavati, osim budućnosti, i sadašnjost (i radnje koje su bliske sadašnjosti) još u starocrkvenoslavenskom i staroruskom, govore o tome spomenici pisani na tim jezicima; isp. I. K. Bunina, *op. cit.*, str. 153-159, napose str. 156, 157; A. A. Potebnija, *op. cit.*, str. 52-62; F. Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, IV. Band, *Syntax*, Heidelberg, 1926, str. 770-784, napose str. 776; A. Musić, »Zum Gebrauche des Praesens verbi perf. im Slavischen«, *Archiv für slavische Philologie*, 24(1902), str. 480-484; B. Havránek, *op. cit.*, str. 227; isp. također: F. I. Bustaev, *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka*, Moskva, Učpedgiz, 1959, §§ 183, 184, gdje autor govori o upotrebi sadašnjeg vremena umjesto budućeg i obratno, što objašnjava time da jezik (u ovom slučaju) ne razlikuje vremena, već vidove koji se međusobno miješaju, posljedica čega je da se u suvremenom ruskom jeziku glagoli tipa *velet'*, *ženit'* upotrebljavaju u oba vida i čiji se indikativni oblici danas upotrebljavaju i za sadašnju- i za buduću radnju (*velju*, *ženju*).

Prema tome, oblik prezenta nije u takvim uvjetima mogao postati sredstvo razlikovanja sadašnje od buduće radnje, već je to postignuto spregom određenog broja tzv. »pomoćnih« glagola (modalnih) i infinitiva, na taj način što je ta sprega ušla u osnovu opisnog (analitičkog) futura, koji koriste suvremeni slavenski jezici.¹⁰

Ovo još jednom potvrđuje mišljenje da geneza slavenskog vidskog sistema¹¹ (tj. formiranje kategorije svršenosti i nesvršenosti, koje, između ostalog, nisu po svom porijeklu sintaktičke kategorije¹²) nije neposredno povezana s nastankom kategorije budućeg vremena i perf. prezentom u funkciji futura, već, naprotiv, da su ti procesi tekli neovisno jedan o drugom.¹³

Tako A. A. Potebnja, protiveći se mišljenju da je kategorija svršenosti (tj. perf. prez.) neposredno povezana s pojavom (i razvojem) nove kategorije – kategorije budućeg vremena, u tom smislu i kaže da »iz nesumnennogo i obščeprijnatog položénija, što slavjanskoe buduščee prostoe imeet formu nastojaščego vremeni, sleduet, što nekogda eta forma imela značenie nastojaščego, a ne buduščego«¹⁴ i tek dodavanjem prijedlogâ konkretno-nesvršenim glagolima (tipa *nesti*, *nesu*) dobija se značenje konkretne svršene radnje i budućeg vremena (osim nekolicine glagola koji su imali ova značenja i bez prijedloga, npr. *dam*, *padu*, *sjadu* itd.).¹⁵ Međutim, sve dotle dok je prijedlog označavao samo smjer ili odnos mjesta radnje, a ne i njen svršetak, buduće vrijeme (glagolâ tipa *nesti* – *snesti*) imalo je značenje sadašnjosti, a kad je taj tip glagolâ počeo označavati, osim smjera, i svršenost radnje, pojavilo se i značenje budućeg vremena.¹⁶

¹⁰ Isp.: I. K. Bunina, *op. cit.*, str. 140; V. V. Borodič, »K istorii form nastojaščego vremeni glagolov sovršennogo vida v drevnebolgarskom jazyke«, *Učenyje zapiski Instituta slavjanovedenija AN SSSR*, t. III, Moskva, 1951, str. 385–386; U. Busch, *op. cit.*, str. 56; isp. također E. Kržižkova, »Nekotoryje problemy izučénija kategorii vremeni v sovremenom russkom jazyke«, *Voprosy jazykoznanija*, 3, 1962, str. 24. – Prema nekim lingvističkim istraživanjima analitički oblik futura, koji je karakterističan za istočne i zapadne slavenske jezike (*budu* + infinitiv), potvrđen je i u književnim djelima na hrvatskosrpskom jeziku, i to od kraja 13. st. sve do sredine 19. st., kada se njegova upotreba gubi, dok se njegova današnja upotrebu svela na nekoliko jezičnih tipova (čakavski, ikavsko-štokavski i jekavsko-štokavski), koji su nekada imali ulogu književnog jezika; vid. M. Kravar, »O perifrastičnom futuru *budem* + infinitiv u hrvatsko-srpskom jeziku«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 17 (1977/78), str. 17–25, napose str. 21.

¹¹ Vid. bilj. 4 i 5.

¹² Vid. o tome N. Durnovo, *op. cit.*, § 468; isp. također: A. M. Peškovskij, *Russkij sintaksis v naučnom osvješćenii?*, Moskva, Učpedgiz, 1956, str. 30–33; A. A. Potebnja, *op. cit.*, str. 52–62, 71.

¹³ Isp. I. K. Bunina, *op. cit.*, str. 140.

¹⁴ *Op. cit.*, str. 50; I. K. Bunina, *op. cit.*, str. 155–158 i A. Mazon, *L'aspect des verbes slaves: Principes et problèmes*, Moscou, 1958, str. 7–8.

¹⁵ Upravo u glagolima ovoga tipa A. A. Potebnja, (*op. cit.*, str. 51) vidi srodstvo slavenskog budućeg i sadašnjeg vremena.

¹⁶ Vid. A. A. Potebnja, *op. cit.*, ; isp. G. P. Pavskij, *Filologičeskie nabljudenija nad sostavom russkogo jazyka*, Razuždénie tret'e: *O glagole?*, Sanktpeterburg, 1850, str. 95, 209; V. I. Borkovskij – P. S. Kuznecov, *op. cit.*, §§ 217, 219; . Kopečnyj, »Ke vzniku futurálnišo významu dokonavého prezentu«, str. 233–239.

Treba napomenuti da je razmatranje upotrebe perf. prez. u slavenskim jezicima sa raznolikih aspekata te neujednačenih kriterija i prilaza ovome pitanju dovelo i do razlika u određivanju funkcija i značenja navedenog glagolskog oblika. Kao odraz tih razlika je i upotreba različitih termina za jedan te isti glagolski oblik, kao na primjer: *nastojasščee-buduščee soveršennoe* ili *nastojasščee-buduščee vremena soveršennogo vida*¹⁷, *nastojasščee glagolov soveršennyh*¹⁸, *buduščee prostoe*¹⁹, *prezentnaja forma glagolov soveršennogo vida*²⁰, *présent perfectif* ili *présent-futur*²¹, *perfektive Präsensform*²², *Presentl Future Perfective*²³.

U gramatikama ruskog jezika perf. prez. najčešće se naziva *buduščee prostoe*.²⁴ Naziv dolazi otud što je najveća frekvencija perf. prez. upravo u funkciji futura (dakle futura I ili futura glagola svršenoga vida).²⁵ Odnosno, zbog toga što se uzima kao gotova činjenica da je osnovno značenje perf. prez. u ruskom jeziku značenje budućnosti.

I kriteriji za određivanje značenja budućnosti perf. prez. razlikuju se, što nije teško pretpostaviti, od autora do autora, od gramatike do gramatike. Tradicionalno je važilo pravilo da perf. prez. u ruskom jeziku u značenju budućnosti ne suprotstavlja buduću radnju planu sadašnjosti (za razliku od analitičkog oblika budućeg vremena), jer se čini da radnja koju označava

¹⁷ Isp.: V. V. Vinogradov, *Russkij jazyk: grammatičeskoe učenie o slove*², Moskva, Vysšaja škola, 1972, str. 451-456; N. S. Pospelov, »Prjamoe i odnositel'noe upotreblenie form nastojasščego i buduščego vremeni glagola v sovremennom ruskom jazyke« – u: *Issledovanija po grammatike ruskogo literaturnogo jazyka*, Moskva, Izdatel'stvo AN SSSR, 1955, str. 206-246; A. V. Bondarko, *Vid i vremena ruskogo glagola: Značenie i upotreblenie*, Moskva, Prosvješćenie, 1971, str. 22-24, 102-112, 163-164.

¹⁸ Isp. A. A. Potebnja, *op. cit.*, str. 114-125.

¹⁹ Isp. Akademija nauk SSSR – Institut ruskogog jazika, *Grammatika sovremenog ruskog literaturnog jazyka*, Moskva, Nauka, 1970, str. 359-360; Akademija nauk SSSR – Institut ruskogog jazyka, *Russkaja grammatika*, I, Moskva, Nauka, 1980, str. 604-613, 626-636.

²⁰ Isp. E. V. Petruhina, »Funkcionirovanie prezentnyh form glagolov soveršennogo i nesoveršennogo vida (s točki zrenija vzaimodejstvija grammatičeskikh kategorij vida i vremeni) v češskom jazyke v sopostavlenii s russkim« – u: *Konfrontačnı studium ruskę a češkę grammatiky a slovnı zásoby*, II (za redakce V. Hrabęte a A. G. Širokovovę), Praha, Univerzita Karlova, 1983, str. 95-116.

²¹ Isp. A. Mazon, *Emplois des aspects du verbe russe*, Paris, 1914, str. 129-159.

²² Isp. R. Rathmayr, *Die perfektive Präsensform im Russischen: Eine multilateral-kontrastive Funktionsanalyse der russischen Form anhand ihrer französischen und deutschen Entsprechungen*, Wien, 1976.

²³ Isp.: J. Forsyth, *A Grammar of Aspect: Usage and Meaning in the Russian Verb*, Cambridge, 1970, str. 120 i d.; O. P. Rassudova, *Aspectual Usage in Modern Russian*, Moscow, Russky Jazyk, 1984, str. 110-124.

²⁴ Isp., između ostaloga: A. N. Gvozdev, *Sovremennyj russkij literaturnyj jazyk*, I, Moskva, Učpedgiz, 1958, str. 321-323; I. K. Kalinina – A. B. Anikina, *Sovremennyj russkij jazyk: Morfologija*, Moskva, Russkij jazyk, 1975, str. 115-120.

²⁵ Prema našim istraživanjima frekvencija ruskog perf. prez. u ovoj funkciji je velika: od 618 primjera sveukupne upotrebe perf. prez. u našem korpusu čak je 362 primjera (ili 58,6%) u funkciji futura. – Sličnu frekvenciju upotrebe perf. prez. u značenju budućnosti pokazuju i druga istraživanja; isp. R. Rathmayr, *op. cit.*, str. 134-168, gdje frekvencija futurske (vremenske) upotrebe ovog glagolskog oblika prelazi 59%.

perf. prez. proizlazi iz sadašnjosti.²⁶ Na formiranje ovakvog mišljenja vjerojatno je utjecala formalna podudarnost oblika imperf. i perf. prez., kao i njihova naporedna upotreba u vidsko-vremenskoj transpoziciji (historijski prezent), a isto tako i u svezvremenskom značenju.²⁷

U novije vrijeme mogu se sresti i drugačija shvaćanja upotrebe perf. prez. u značenju budućnosti. Tako, na primjer, A. V. Bondarko za značenje perf. prez. kaže da ono govori, između ostalog, o poslijevremenosti (*sledovanie*) u odnosu na trenutak govora ili na neki drugi trenutak, pa se perf. prez. u tom slučaju približava analitičkom obliku za buduće vrijeme. Na taj način ovaj oblik suprotstavljen je svim drugim vidsko-vremenskim oblicima koji nemaju obilježje poslijevremenosti. A njegovo osnovno značenje budućnosti proizlazi iz toga što ono nije ograničeno nikakvim posebnim kontekstualnim uvjetima (ili je za njegovu upotrebu dovoljan minimalni kontekst), za razliku od ostalih značenja perf. prez., već je sintaktički slobodno.²⁸

U južnoslavenskim jezicima (osim, donekle, u slovenskom), kao što je poznato, perf. prez. ne može imati značenje budućnosti.²⁹ Tako, na primjer, budućnost izražena u ruskom jeziku perf. prezentom, u hrvatskosrpskom se označava posebnim analitičkim oblikom koji se sastoji od enklitike (nenaglašeni prezent pomoćnoga glagola *htjeti* – *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*) i infinitiva glagola svršenoga vida, ili od perf. prez. s veznikom *da*; enklitika može stajati ili ispred infinitiva ili iza njega.

Primjera radi usporedimo značenja budućnosti u ruskom i hrvatskosrpskom jeziku u identičnim kontekstualnim uvjetima:³⁰

²⁶ Isp.: V. V. Vinogradov, *op. cit.*, str. 452; N. S. Pospelov, *op. cit.*, str. 229–230.

²⁷ Isp. B. Čović, *op. cit.*, str. 649.

²⁸ Određujući osnovno značenje glagolskog oblika (u ovom slučaju perf. prez.), Bondarko se služi kriterijem »najmanje zavisnosti od konteksta« i kriterijem »specifičnosti«; isp. A. V. Bondarko, *op. cit.*, str. 102–103; isp. od istog autora sljedeće radove: *Sistema vrëmen ruskogo glagola (v svyazi s problemoj funkcional'no-semantičeskih i grammatičeskih kategorij)*, Avtoreferat diss. na soisk. učen. stepeni d-ra filol. nauk, Leningrad, 1968, str. 16; *Grammatičeskaja kategorija i kontekst*, Leningrad, Nauka, 1971, str. 107–109; isp. također E. V. Petrušina, *op. cit.*, str. 102–103.

²⁹ Ovdje, prije svega, mislimo na »pravo« vremensko značenje buduće radnje. Radnju, koja se u zavisnim rečenicama (odnosnim, poredbenim, vremenskim, pogodbenim) može izraziti perf. prezentom, mi ne smatramo »pravom« budućom radnjom, već modalnom. – Gramatika hrvatskosrpskoga jezika za perf. prez. u zavisnim (tj. uvjetnim) rečenicama mahom govore o tome da ima značenje buduće radnje; isp. I. Brabec – M. Hraste – S. Živković, *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*⁶, Zagreb, Školska knjiga, 1965, str. 245, 253–254; A. Belić, *op. cit.*, str. 132–133, 159; T. Maretić, *op. cit.*, str. 642.

³⁰ Futursko značenje perf. prez., kakvo ina ruski jezik, nalazimo i u nekim drugim (istočnim i zapadnim) slavenskim jezicima: u poljskom – *Ojciec w tych dniach przyjedzie* /EK 161/ (»Otac će ovih dana doći«); u češkom – *Zítřa udělím hrachovku* /EP 103/ (»Sutra ću napraviti juhu od graška«); u slovačkom – *Ja ťa nikdy neopustím* /LV 167/ (»Ja te nikad neću napustiti«); u lužičkosrpskom – *Tón chromy kón so skoku pótknje* /KT 201/ (»Ovaj hromi konj će se brzo spotaknuti«); u ukrajinskom – *Otodi ja (. . .) vse pokinu i polinu do samogo bogu molitjsja* /TŠ 294/ (»Onda ću ja sve napustiti i pojuriti pravo k bogu da se molim«); u bjeloruskom – *I grom zagrahoča, i drogne svet cely* /BaK 176/

Radi pamjati roditelja, zadarma provedu, Mihaliću! /VČ 24/

Za uspomenu na oca, povest ću te zabadava, Mihaliću!

Takva upotreba perf. prez., kakva je u ruskom jeziku (odnosno u svim istočnim i zapadnim slavenskim jezicima), ima (»pravo«) v r e m e n s k o značenje.³¹

U ovom radu nama još ostaje da proanaliziramo kako perf. prez. funkcionira na planu budućnosti. Drugim riječima, valja ustvrditi kakvu ulogu ovaj glagolski oblik ima u vremenu koje slijedi poslije trenutka govora (ili neke druge radnje) i kakve uvjete zahtijeva njegova takva upotreba u suvremenom ruskom jeziku.

1. Analiza

Analizom upotrebe perf. prez. u ruskom jeziku dobili smo osnovne kriterije pomoću kojih je moguće razlikovati nekoliko tipova upotrebe ovog glagolskog oblika u značenju budućnosti.³² Riječ o: a) *leksičko–seman-*

(«I grom će zagrmjeti, i zadržat će cijeli svijet»). – U hrvatskosrpskom i ostalim južnoslavenskim jezicima (osim, uz posebne kontekstualne uvjete, u slovenskom) ne nalazimo futurisku upotrebu perf. prez.; usp.: u *bugarskom* – *Sega e tri časa, slānceto šte izgree v pet časa /NK 244/* («Sada je tri sata, sunce će granuti u pet sati»); u *makedonskom* – *Ivan ke dojde utre /RU 363/* («Ivan će doći sutra»); usp. također u *slavenskom* naporednu upotrebu (u istom kontekstu) analitičkog futura glagola svršenoga vida (osobina južnoslavenskih jezika) i perf. prez. u funkciji futura: Pogreznili se bomo v *globočino morja, lahke peruti nas poneso v zračne višave /OP 323/* («Zaronit ćemo u dubinu mora, lagana krila ponijet će nas u zračne visine»). – Usporedimo li navedene primjere, primijetit ćemo da je za istočne i zapadne slavenske jezike (za razliku od južnoslavenskih) karakteristična sintetičnost oblika za buduće vrijeme glagola svršenoga vida. Za baltičke jezike (dakle «vidske» jezike, kojima su od svih jezika najrodniji upravo slavenski jezici) također je karakteristična upotreba sintetičkog oblika – futura, kako od glagola svršenoga tako i od glagola nesvršenoga vida. Tako u *litavskom* i postoji samo sintetički futur, dok dva složena glagolska oblika mogu (tek između ostaloga) označavati buduću radnju koja će se vršiti prije nego što počne neka druga radnja ili završnu radnju koja ima značenje rezultata u budućnosti. Ovi složeni oblici najčešće se koriste u zavisnosloženim rečenicama. Usporedimo naporednu upotrebu sintetičkog (tj. futura) i analitičkog oblika: *Kai tu ateisi, aš jan būsiu bedirbās /EO 379/* («Kada ti dođeš, ja ću već raditi») ili *Pasitarinŋ pradesime, kai visi bus susirinkę /EO 380/* («Savjetovanje ćemo početi, kada se svi skupe»). – u *letonskom* se analitički futur upotrebljava samo za radnje koje prethode (slično kao futur II u hrvatskosrpskom jeziku) drugoj budućoj radnji (sintetičkom futura), tj. u zavisnim (uvjetnim) rečenicama: *Kad visi skolēni bus sapulcējušies, sāksies klases sapulce IV-Ju 245/* («Kad se svi učenici skupe (tj. budu skupili), počēt će razredni sastanak»).

³¹ U ruskom (a to znači i u svim istočnim i zapadnim slavenskim jezicima) radnja perf. prez. u zavisnim (uvjetnim) rečenicama nema (»pravo«) vremensko značenje budućnosti (dakle, kao i u hrvatskosrpskom jeziku). Također, vremensko značenje buduće radnje nema ni imperativna i njoj slične upotrebe ovog glagolskog oblika. U tim slučajevima radnja perf. prez. ima izvedeno, modalno značenje, jer je njena dimenzija, u manjoj ili većoj mjeri, potisnuta u drugi plan.

³² Mi za ovu analizu i klasifikaciju upotrebe perf. prez. u značenju budućnosti u ruskom jeziku (naročito kad je riječ o leksičko–semantičkom kriteriju) nalazimo poticaje (opće teorijske naravi) i polazne elemente (praktične naravi), između ostaloga, u radovima P. Piperera, koji (implicitno) upućuju na mogućnost i opravdanost prilaza dotičnoj temi na način na koji je to izvedeno u ovom radu; isp.: P. Piper, *Zamjenički prilozi (gramatički status i semantički*

tičkom (prisutnost / odsutnost određenih leksičkih elemenata konteksta) i b) *sintaktičkom* (suodnos zavisnih i glavnih rečenica u kojima je upotrijebljen perf. prez.) kriteriju.

S obzirom na navedene kriterije mi razlikujemo sljedeća četiri (osnovna) tipa futurskog značenja perf. prez. u ruskom jeziku: 1) *perf. prez. u značenju određene buduće radnje*; 2) *perf. prez. u značenju neodređene buduće radnje*; 3) *posebna kontekstualna (pod)značenja perf. prez.*; 4) *perf. prez. u značenju korelativne buduće radnje*.

U pravilu je to ovako: ako su posebna leksička sredstva prisutna u nekom kontekstu, onda se radi o određenoj budućnosti; ako leksičkih sredstava nema, onda je to neodređena budućnost; kad se uspostavlja odnos između radnje perf. prez. i neke druge radnje, onda govorimo o korelativnoj budućnosti.

1.1. *Perf. prez. u značenju određene buduće radnje*

(Frekvencija: 49 perf. prez.; 13,5%)

Kod ovog značenja perf. prez. kontekstualna leksička sredstva pokazuju (lokaliziraju) vrijeme u kojem će se radnja izvršiti/ne izvršiti, tj. u kojem vremenskom dijelu budućnosti dolazi do njene realizacije. Na taj način izražava se konkretni temporalni odnos radnje koja se ima izvršiti. Sredstva, o kojima je riječ, najčešće su prilozi (kao npr. *sejčas, skoro, zavtra, posle, potom, teper'* i sl.) koji određuju, fiksiraju, odnosno leksički konkretiziraju radnju. Dakle, oni se ponašaju kao neka vrsta leksičkih sredstava koja, često neposredno, govore o budućnosti, tj. o izvršenju/neizvršenju radnje koja će uslijediti poslije trenutka govora. Pogledajmo to na sljedećim primjerima³³:

tipovij, Novi Sad, Institut za strane jezike i književnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, 1983; od istog autora: *Zamjenički prilozi u srpskohrvatskom, ruskom i poljskom jeziku (semantička studija)*, Beograd, Institut za srpskohrvatski jezik, 1988.

U osnovi naše analize leži, zapravo, leksička i sintaktička spojivost riječi, iako sama spojivost nije ovdje predmet razmatranja; predmet razmatranja su odnosi i značenja koja proizlaze iz spojivosti. – O spojivosti riječi vid. V. V. Morokovkin (red.), *Sočetaemost' slov i voprosy obučenija russkomu jazyku inostrancev*, Moskva, Russkij jazyk, 1984.

Korpus, na kojem smo proveli analizu, sastoji se od četrdeset autora, odnosno tekstova, koji su napisani i objavljeni u toku posljednja četiri desetljeća. Ekscerpirani materijal, osim književnosti, čine i druge oblasti »tekstovnog« stvaralaštva (publicistička, naučna, naučno-popularna i druga literatura). Prilikom sastavljanja korpusa služili smo se metodom uzoraka, i to tako da svaki uzorak obuhvaća 2.000 riječi vezanog teksta; najveći dio ovoga korpusa čini korpus znanstvenoga projekta »Kontrastivna analiza suvremenog ruskog i hrvatskog ili srpskog književnog jezika« na Zavodu za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. – R. Rathmayr (op. cit.), proučavajući kontrastivno upotrebu perf. prez. u ruskom jeziku i njegove ekvivalente u francuskom i njemačkom jeziku, koristila je korpus sastavljen samo od književnih djela. Ova autorica pri analizi upotrebe perf. prez. u ruskom jeziku nije razdvajala semantički od sintaktičkog aspekta. Shodno tome ona je dobila i klasifikaciju (distribuciju) upotrebe perf. prez. koja se pu mnogočemu razlikuje od naše, ovdje izložene, klasifikacije; ona, na primjer, razlikuje takva značenja perf. prez. kao što su futursko-rezultativno ili futursko-semelfaktivno značenje i sl.

³³ U radu ne navodimo sve primjere upotrebe perf. prez. koje smo našli u navedenom korpusu, jer bi to oduzimalo mnogo prostora. Šifre u kosim zagradama (koje se nalaze uz

- (1) *Tovarišč Kožuh, – družeski skazal načal'nik štaba, – sečjas napišu prikaz, i kolonna budet dvinuta na stanciju vam v rezerv. /AS 521/*
- (2) *Utrečkom sbegaju k knjazju–kesarju... Potom svedu tebja k carevne Natal'e Alekseevne... /AT 226/*
- (3) *Luna osvetit ego pered utrom. /GB 186/*
- (4) *Počini otec, do petuhov posidim. /VS 83/*
- (5) *Čerez nedelju–druguju priletit. /AG 36/*

Ovakva upotreba perf. prez. dopušta da se govori i o vremenskoj udaljenosti radnje koja će se izvršiti; jer, nije isto da li će se radnja izvršiti, recimo, odmah ili sutra. Usporedimo sljedeće primjere:

- (6) *Sečjas ja vas napoju kofe. /AK47/*
- (7) *Ja, t'jaten'ka, prohožu zavtra. /VS 83/*

Dakle, s obzirom na vremensku udaljenost, radnja u prvoj rečenici (6) će se izvršiti u »bližoj«, a radnja u drugoj rečenici (7) u »daljoj« budućnosti. A gdje je granica između ove dvije »budućnosti«? Po svemu sudeći, takva granica je relativna stvar i ona zavisi od trenutnog ličnog stava davaoca ili primaoca informacije o radnji koja će se izvršiti u budućnosti.³⁴

1.2. Perf. prez. u značenju neodređene buduće radnje

(Frekvencija: 98 perf. prez.; 27.1%)

Kad u jednom kontekstu nema posebnih leksičkih sredstava koji označavaju određenost, fiksiranost radnje na planu budućnosti, onda se može govoriti o budućoj radnji neodređenoga značenja. Mi u tom slučaju znamo samo to da će se radnja izvršiti, a u kojem vremenskom dijelu budućnosti će se ona izvršiti – ne znamo. Navedimo primjere:

- (8) *Nu, ta ničego, i ne to byvalo. Spravimsja, pravil'no, Kostievič? /AF 60/*
- (9) *To ničego, čto t'jazelye, – zametil Roman Blaženko. – Zato pohodka vyrabotaet-sja. /AG 36/*
- (10) *On vse odno pridet. /VKo 146/*

svaki primjer) označuju autora (izvor) teksta (kao i stranicu) iz kojeg su uzeti primjeri (vid. kratiće – izvore primjera na kraju rada).

³⁴ Pridemo li ovom pitanju na takav način, onda to više neće biti lingvistički problem u užem smislu, već i semantički, pa čak i stilistički, a eventualno i izvanjezični. Možda u lingvistici, odnosno gramatici (ovdje u sintaksi) neće biti dovoljno relevantni pojmovi (odnosno termini) kao što su »bliži« ili »dalji« (a koje već koriste neki lingvisti), naročito ne s obzirom na mogućnost određivanja granice među njima, ali takvi termini, koji, prije svega, odražavaju semantičku prirodu kategorije budućeg vremena, mogu, čini mi se, veoma dobro služiti u analizi kakvu provodimo u ovom radu, i to upravo kao dio pojmovno-terminološkog instrumentarija. – Isp. pojmove *bližajšee buduščee, raskrytoe i neraskrytoe nastojaščee* kod N. S. Pospelova (*op. cit.*, str. 230–232); isp. od istog autora: »Od dvuh rjadah grammatičeskikh značenij glagol'nyh form v sovremennom russkom jazyke«, *Voprosy jazykoznanija*, 2. 1966. str. 17–29.

Premda na ovom mjestu ne namjeravamo govoriti o modalnosti i modalnoj upotrebi perf. prez., ipak napomenimo da perf. prez. u značenju budućnosti u ruskom jeziku (naročito u značenju neodređene buduće radnje) nosi u sebi neke modalne nijanse, kao što je, na primjer, modalna nijansa uvjerenosti. Naime, onaj koji govori čvrsto je uvjeren da će se radnja izvršiti, pa još ako od njega zavisi izvršenje radnje, onda možemo zapaziti da on iznosi i neku vrstu obećanja da će se radnja izvršiti.

Ovu modalnost izgleda da potencira upravo vremenska neodređenost, nefiksiranost radnje koja će se izvršiti; takva radnja, dakle, nema svoju konkretnu (vremensku precizniju) lokalizaciju. Leksička sredstva, naročito ona vremenskoga karaktera, mijenjaju ove modalne nijanse ili ih čak neutraliziraju, zbog čega onda dolazi do izražaja vremenski karakter radnje. Moglo bi se čak reći da se modalnost samog oblika perf. prez. i leksička sredstva nalaze u obrnutom proporcionalnom odnosu; što je sredstava više, tj. što su ona jače naglašena, modalnost je slabije izražena i obrnuto. Ako se, pak, upotrijebe leksička sredstva koja nemaju vremensko (pa i prostorno) obilježje, onda, kao što ćemo vidjeti (usp. sljedeće poglavlje ovoga rada), modalnu nijansu uvjerenosti da će se radnja izvršiti prate, ili čak potiskuju, druge nijanse modalnosti.

1.3 posebna kontekstualna (pod)značenja perf. prez.

(Frekvencija: 112 perf. prez.; 30,9%)

1.3.1. Neodređenost radnje ne mora biti iskazana samo odsustvom leksičkih sredstava. Naprotiv, ona može biti izražena, pa čak i istaknuta nekim leksičkim sredstvima, kao, na primjer, prilogom *kogda-nibud'* (frekvencija: 3 perf. prez.; 2,7%):

- (11) *Znaete...Kogda-nibud'ja napišu memuary o našej rabote na Dneprostroee. /VJu 168/*

1.3.2. Ponekad se leksička sredstva odnose na čitavu budućnost, pa ako će se radnja izvršiti, onda se upotrebljavaju sredstva (prilozi) tipa *vsegda*.³⁵ Ako se radnja neće izvršiti uopće, onda se koriste sredstva sa suprotnim značenjem od prethodnih – tipa *nikogda* (frekvencija: 4 perf. prez.; 3,6%):

- (12) *Zapomni – ja poljubil tvojih detej, vot počemu ja nikogda tebja ne ostavlju. /AA 169/*

- (13) *My, tebja, merzavec, vzjali v cepkie ruki i ni v koem slučae ne vypustim. /AS 519/*

Ovdje se, dakle, radnja neće izvršiti ni u najmanjem dijelu budućnosti. I, upravo zbog toga što samo neizvršenje radnje obuhvaća cijeli plan budućeg vremena, mi smatramo da se u ovom slučaju radi o određenoj budućoj radnji. Određenost se sastoji u tome što su svi »trenuci« budućnosti

³⁵ Za ovo u našem korpusu nismo našli primjer, ali ovakvi slučajevi mogu se sreći i u književnom i u razgovornom jeziku; npr. *Ja navsegda ostanus' s tobaj rjadom.*

ispunjeni radnjom koja se neće izvršiti; kad bi se ona izvršila, onda bi to bilo u jednom dijelu (»trenutku«) budućnosti, koji može biti i određen i neodređen, što zavisi od leksičkih pokazatelja.

1.3.3. U nekim slučajevima leksička sredstva pokazuju vremensku dužinu (količinu) trajanja radnje koja će se izvršiti u budućnosti (frekvencija: 5 perf. prez.; 4,5%). Na primjer:

- (14) (...) kak Saša, mečtal: »*Vot porabotaju god-drugoj, otprošus' na kursy, vernus' obratno takim že masterom.*...« /VT 6/

Kako ovdje kontekst ne govori o neposrednom odnosu radnje prema budućnosti, to znači da radnja nije vremenski fiksirana; ona je neodređena. Osim toga, u ovakvoj upotrebi perf. prez. vrsta radnje igra veoma važnu ulogu. Naime, ovdje dolaze u obzir samo glagoli s »vremenskom vrstom radnje« (*vremennye sposoby glagol'nogo dejstvija*)³⁶, odnosno samo jedan njen podtip glagola – limitativni glagoli, tj. glagoli čija je radnja vremenski ograničena.³⁷

1.3.4. Glagoli kretanja također zahtijevaju posebna (»vlastita«) leksička sredstva, bez obzira da li se ti glagoli nalaze u značenju određene ili neodređene buduće radnje (frekvencija: 8 perf. prez.; 7,1%). Na primjer:

- (15) *Skoro ei žerebčiki nazad zašagajut.* /IE 220/

- (16) *I voobšče – nikuda ne pojdu.* /AŠ 170/

- (17) *Imej v vidu, bandit, što tebe i tvoim bosjakam prišel konec: ty dal'še ne ujdeš', potomu što okružen moimi vojskami i vojskami generala Gejmana.* /IAS 519/

Primjećujemo da ova leksička sredstva, tj. prilozii (*nazad* i sl.) govore o smjeru u kojem će se radnja izvršiti/ne izvršiti. Usmjerenost radnje može biti sasvim konkretna ako pravac kretanja vodi do određenog cilja; radnja je u tom slučaju u potpunosti prostorno određena (omeđena, lokalizirana). Na takvu usmjerenost, u pravilu, ukazuju prijedlozi *k* (s dativom) i *v* ili *na* (s akuzativom). Na primjer:

- (18) *Ina dežurstvo k tebe pridet.* /VKo 146/

- (19) *My s tobaj pojdem v restoran, – obājasnil Stepan.* /EE 168/

Ovakva leksička sredstva, kao što vidimo, ne odnose se na određenost (vremensku) buduće radnje.

1.3.5. U okviru prvih dvaju značenja perf. prez. (određena i neodređena buduća radnja) mogli bismo razlikovati i posebna podznačenja koja

³⁶ Isp. N. S. Avilova, *Vid glagola i semantika glagol'nogo slava*, Moskva, Nauka, 1976, str. 270 i d.

³⁷ Isp. *op. cit.*, 283–286; isp. također D. Grubor, »Aspektna značenja«, *Rad JAZU*, knj. 293 i 295, Zagreb, 1953, str. 32–34. – I. J. Silić (»Pristup kategoriji aspektualnosti u hrvatskom književnom jeziku«, *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika*, god. II (1977), br. 1, str. 5–6), kao i Avilova, shvaća da se ovdje radi o ograničenoj radnji u vremenu, a ne o umanjenosti same radnje (kao što to shvaća D. Grubor, *op. cit.*), pa takve glagole s pravom naziva limitativnima.

su obilježena raznim modalnim riječima (*nesomnenno, objazatel'no, naver-noe, mozet byt'* i sl.). Drugim riječima, takva budućnost ima ne samo vremensko već i modalno značenje (frekvencija: 23 perf. prez.; 20,5%). Međutim, kako je svaka buduća radnja istovremeno, manje ili više, sama po sebi modalna [jer ne znamo da li će se ona zaista izvršiti, kao što znamo za prošlu da se (iz)vršila i sadašnju da se vrši], mi i takva značenja perf. prez. svrstavamo u značenja vremenske radnje, koja su, u ovom slučaju, osnovna, primarna, dok su modalna prateća, tj. sekundarna. Na primjer:

(20) *No už navernoe na pamjat' potomstvu on ne napišet sej epizod. /IN 633/*

(21) *- Ja sdelaju ee, mozet byt', za neskol'ko dneĳ. /KP 311/*

1.3.6. Također valja istaći da se jedan mali broj glagola u ruskom jeziku ponaša drugačije nego većina ostalih. Riječ je o tzv. faznim glagolima³⁸ (*načat', stat'*) koji mogu imati kako prvo (određena buduća radnja) tako i drugo (neodređena buduća radnja) značenje perf. prez. To su glagoli koji uvijek traže dopunu infinitivom glagola nesvršenoga vida, odnosno oni uvijek mogu biti sastavni dio nekog glagola, a na nivou sintakse funkcioniraju kao sastavni dio analitičkog futura (frekvencija: 7 perf. prez.; 6,3%). Dakle, slično glagolu *byt'* (*budu* + infinitiv), koji se danas više ne označuje u »funktionalnom smislu« kao perfektivan (kako je prvobitno bilo), već kao vidski neutralan – kako u ruskom tako i u ostalim slavenskim jezicima.³⁹ Na primjer:

(22) (...) *on skoro načnet podnimat'sja iz kustov. /GB 188/*

(23) *Posle podobnyĳ vyraženij nikakogo razgovora o Mocarte ja podderživat' ne stanu. /AA 169/*

1.3.7. Slično faznim glagolima funkcioniraju i tzv. modalni glagoli tipa *poprobovat', smoč', prijtis'* (u bezličnom značenju), *dat'* itd. Za razliku od faznih glagola oni se mogu slagati (dopunjavati) kako infinitivom glagola nesvršenoga tako i infinitivom glagola svršenoga vida. Po svojim morfološko-sintaktičkim osobinama ovi glagoli kao da se nalaze »između« glagola *byt'* (a to znuči i faznih glagola *stat', načat'*) i ostalih glagola koji imaju »puno« leksičko značenje.⁴⁰ Za razliku od, recimo, hrvatskosrpskog jezika, u kojem su ovakvi glagoli, u pravilu, vidski neutralni⁴¹, ruski jezik djelomično je,

³⁸ Isp. J. Silić, *op. cit.*, str. 7. – N. S. Avilova (*op. cit.*, str. 271–283) naziva ove glagole *načinatel'nye*.

³⁹ Isp.: M. Kravar, »Futur II. u našem glagolskom sistemu«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 1 (1959/60), str. 37; od istog autora: »Zur Herkunft der slavischen Futurperiphrase *budu* → Infinitiv«, str. 273.

⁴⁰ Vid. M. Kravar, »Aspekte osobitosti modalnih glagola«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 5 (1963/64), str. 35.

⁴¹ Isp. M. Kravar, *op. cit.*, str. 35–48. – Ovakve glagole (kao što su *moći, dati* i sl.), u okviru prve od četiri grupe dvovidskih (»dvoaspekatskih«) glagola (glagoli tipa I : P, koji označuje »čiste vidske parnjake«), obrađuje I. Grickat u radu »O nekim vidskim osobenostima srpskohrvatskoga glagola«, *Južnoslovenski filolog*, XXII (1957/58), str. 65–130, napose str. 67–83, 102–103; isp. također A. Belić, »O glagolima sa dva vida«, *Južnoslovenski filolog*, XXI (1955/56), str. 1 i d.

što ćemo vidjeti iz sljedećih primjera, razvio i formalnu vidsku suprotnost (frekvencija: 11 perf. prez.; 9,8%).

(24) – *Ja smogu otvetit'vam tem že. /VK 202/*

(25) *Poprobuem i Viktora Šemeniča ubedit'. /VO 6/*

(26) *Skoree vsego v poiskah prarodiny vinograda pridetsja proslodovat' ešče dal'se na vostok. /APo 35/*

(27) *My dadim im proderžat'sja v efire do glušenija devjanosto sekund (...). /VB 7/*

Iako su »krnji« u svom leksičkom značenju, navedeni glagoli ovdje u obliku perf. prez. i zajedno s drugom infinitivnom radnjom potpunog leksičkog značenja (naravno, uz određen stupanj modalnosti) označuju buduću radnju.⁴² Napomenut ćemo samo da upotreba perf. prez. od glagola *prijitis'* (*pridetsja*) ima donekle drugačije osobine nego ista upotreba ostalih, njemu sličnih, glagola; ovakav oblik toga glagola veoma je čest u ruskom jeziku i ima značenje bezličnosti (iako ima gramatičko značenje 3. lica jednine perf. prez.).

1.3.8. Zanimljiva je i, po svemu sudeći, nedovoljno obrađena upotreba perf. prez. u ruskom jeziku sa značenjem budućnosti u pitanjima.⁴³ Svako pitanje je samo po sebi modalno, jer ono uvijek traži odgovor, tj. ono označuje neku vrstu zahtjeva ili molbe, odnosno očekivanja da se neka radnja izvrši ili ne izvrši.⁴⁴ U tom smislu A. Musić i ima pravo kad tvrdi da su pitanja, zapravo, hipotetičke rečenice.⁴⁵ Pitanja u kojima perf. prez. označuje buduću radnju su kako komunikativnog tako i informativnog karaktera (frekvencija: 51 perf. prez.; 45,5%). Pogledajmo to na primjerima:

(28) *Kogda že priedet Jasnogorskaja? /AG 36/*

(29) *Kuda, po kakoj doroge poedem ot Moskvy? /AB 13/*

(30) *Kak že pri vseh podnesu ej eto? /APr 344/*

(31) *Neponjatno, gde ih ostanovjat? ... /IE 220/*

(32) *I ... ja ujdu iz detskogo doma? /AK 50/*

(33) *Dumač', za gramotnyh pastuhov mužiki bol'se dadut? /VS 84/*

⁴² Isp. M. Kravar, *op. cit.*, str. 45.

⁴³ Ovo područje upotrebe perf. prez. u ruskom jeziku, koliko je nama poznato, nije posebno obrađivano; ukoliko se i spominje ponegdje u lingvističkoj literaturi, obično je to površno ili uzgred, odnosno samo u širim i uopćenim sintaktičkim proučavanjima (u gramatikama, udžbenicima i sl.). Pa i pored toga mi nemamo namjeru da ovo pitanje ovdje detaljnije obrađujemo, jer ono zahtijeva kako poseban pristup tako i širu obradu. Drugim riječima, takva obrada prelazila bi planirane okvire ovoga rada.

⁴⁴ Isp. M. Ličen, »Pitanja kao govorni činovi i njihova realizacija u srpskohrvatskom i nemačkom«, *Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije*, 4–5 (1980–1981), str. 265.

⁴⁵ Vid. A. Musić, »Pitanja u hrvatskom ili srpskom jeziku«, *Rad JAZU*, 172 (1908), str. 101–219 i *Rad JAZU*, 184 (1910), str. 96–235. Musić u ovom radu proučava pitanja sa više aspekata i, samim time, dobija njihove različite vrste, kojih je veliki broj; on uzima u obzir razne leksičke pokazatelje (kao što su čestice s upitnim značenjem), intonaciju, rečenični kontekst, sadržaj rečenice itd.; isp. još od istog autora: »Dodatak 'pitanjima u hrvatskom ili srpskom jeziku', *Rad JAZU*, 203 (1914), str. 150–156.

Iz primjera vidimo da za pitanje nije važna samo radnja koja će se izvršiti (ako će se izvršiti), već i okolni kontekst, tj. razna leksička i gramatička sredstva, kao što su: upitna intonacija⁴⁶, upitni prilozi (*kogda, kuda, gde* i sl.), poredak riječi i sl.

1.4. *Perf. prez. u značenju korelativne buduće radnje*

(Frekvencija: 103 perf. prez.; 28,5%)

Upotrebu perf. prez., koja se po mnogočemu izdvaja od ostalih upotreba ovog glagolskog oblika, imamo u slučaju kad perf. prez. označava buduću radnju koja se suodnosi s nekom drugom radnjom.

Ovakva upotreba perf. prez. i sva značenja koja otud proizlaze povezani su, u pravilu, sa zavisnosloženim rečenicama. Drugim riječima, perf. prez. se može nalaziti kako u zavisnoj tako i u glavnoj rečenici, ali uvijek kao rezultat određenog suodnosa ili korelacije. U takvom suodnosu perf. prez. označuje radnju koja uvijek slijedi poslije neke druge radnje, pa u tom slučaju možemo govoriti i o relativno-vremenskom odnosu poslijevremenosti. Nazivajući ovakvu buduću radnju »poredbenim budućim vremenom« (*budušee sopostavitel'noe*) A. V. Bondarko⁴⁷, zapravo, ističe njen relativno-vremenski karakter, tj. vremenski suodnos. Naš korpus pružio nam je veliki izbor upotrebe perf. prez. sa značenjem suodnosne ili korelativne buduće radnje.

1.4.1. *Perf. prez. u glavnom dijelu zavisnosložene rečenice*

(Frekvencija: 48 perf. prez.; 46,6%)

Kad se perf. prez. u ovom značenju nalazi u glavnoj rečenici, onda je to obično u uvjetnim rečenicama, gdje zavisna (dakle uvjetna) rečenica »uvjetuje« radnju glavne rečenice. Na primjer:

(34) *Kogda polkovnik pribudet, to za nej pridut. /KS 8/*

(35) *Ja tebe otveču na pismo, esli ty prineseš' mne cvetov. /APr 344/*

(36) – *Sveta Korneva vse ravno ujdet domoj, kak tol'ko ee papa s mamoj vernutsja s zimovki. . . /AK 51/*

(37) *Kišni . . . vodjanoj utaščit. /VS 84/*

(38) *On pojmet, čto ošibaetsja. /VJu 171/*

Ponekad se bez pomoći šireg konteksta ne može točno odrediti da li se radi o upotrebi perf. prez. s korelativnim značenjem ili o nekoj drugoj upotrebi ovog glagolskog oblika. Naime, rečenica je takva da se može shvatiti i kao prosta (nezavisna) i kao zavisnosložena. Na primjer:

(39) *A za etim stojalo: »Kožuha razob'jut, nas vyrežut«. /AS 521/*

⁴⁶ Ponekad je znak pitanja jedina intonacijska oznaka; usp. primjere 32. i 33.

⁴⁷ *Vid i vremena ruskog glagola*, str. 119 i d. – Za Bondarko je ova upotreba perf. prez. jedan od tipova relativne upotrebe glagolskih vremena. Naime, ovaj autor napravio je cijeli sistem upotrebe glagolskih vremena u njihovom apsolutno-relativnom značenju, čime je pokazao kako apsolutno značenje glagolskih oblika postepeno (preko prelaznih značenja) prelazi u relativno značenje; isp. *op. cit.*, str. 112-119.

Naravno, za pravilno razumijevanje ove rečenice u pomoć nam dolazi ne samo širi kontekst (odnosno dijalog, kojeg ovdje zbog ograničenosti prostorom ne navodimo) već i intonacija, kao sastavni dio toga konteksta; navedena rečenica je zavisnosložena.

Na ovakav perf. prez. u značenju budućnosti, kakav je u gore navedenim primjerima, prenosi se dio modalnog značenja (eventualnosti, hipotetičnosti i sl.) zavisnih (uvjetnih) rečenica.⁴⁸ To, dakle, znači da je perf. prez. u glavnim rečenicama (kojeg na tom mjestu u južnoslavenskim jezicima, osim ponekad u slovenskom, nema) dio pogodbe (tj. njena druga strana – »naličje«) ili nekog sličnog odnosa u zavisnosloženim rečenicama.

1.4.2. Perf. prez. u zavisnom dijelu zavisnosložene rečenice

(Frekvencija: 45 perf. prez.; 43,7%)

U zavisnim rečenicama, u kojima je upotrijebljen perf. prez. u korelativnom značenju i koje se, dakle, suodnose s radnjom glavne rečenice, nalazimo više, međusobno sličnih, podznačenja. Ovakva upotreba perf. prez. veoma je frekventna u slučajevima kada se ovaj glagolski oblik koristi kao osnovno sredstvo u pripovijedanju. Ovdje se radnje izražene perf. prezentom u značenju budućnosti nastavljaju neposredno na prethodnu radnju ili se čak sjedinjuju s njom, tako što je dopunjuju. Radnju glavne rečenice čine obično glagoli *verba dicendi* u širem smislu, tj. glagoli govorenja, mišljenja i osjećanja.

1.4.2.1. Najveći broj slučajeva upotrebe perf. prez. u zavisnom dijelu složene rečenice odnosi se na one zavisne rečenice koje sa izričnim veznikom *što* i perf. prezentom dopunjuju radnju glavne rečenice (frekvencija: 30 perf. prez.; 66,7%). U pravilu se obje radnje (radnja u glavnoj i radnja u zavisnoj rečenici) odnose na realni plan prošlosti. Na primjer:

(40) *U nego byla gangrena; vrač skazal, što pridetsja otijat' nogu više kolena (. . .).* /IE 217/

(41) *Nakanune, scepivšis' s Sagajdoj, Antonič prigrozil, što predast ego oficerskomu sudu česti.* /AG 37/

(42) *Administrator menja predupredil, što ja ne ostanus' v odinočestve.* /AA 167/

Radnja perf. prez. u ovom značenju može se odnositi i na plan sadašnjosti. To ne znači da je prezentska (imperfektivna) radnja u glavnoj rečenici istovremena sa zavisnom budućom radnjom (perfektivnom); zavisna buduća radnja ima, prije svega, obilježje poslijevremenosti, jer njoj uvijek predostoji vlastito ostvarenje. Na primjer:

(43) *Oni, kak i my, polagajut, što protivnik rascenit stol' intensivnyj radioonem ne inače kak načalo našego novogo bol'shogo nastuplenija.* /VB 7/

(44) *On boitsja, što ostynet baranina v glinjanyh korčazkah (. . .).* /GB 188/

(45) *Eto pravda, što pobedim.* /IE 215/

⁴⁸ Vid. D. Vojvodić, »Modalna upotreba ruskog i hrvatskosrpskog perfektivnog prezenta u uvjetnim rečenicama«, *Suvremena lingvistika*, [27–28] (u tisku); u skraćenoj verziji ovaj rad pročitao je na XII Kongresu Saveza slavističkih društava Jugoslavije (Novi Sad, 7–9. septembra 1988).

1.4.2.2. Ponekad radnje glavne i zavisne rečenice nisu povezane izričnim veznikom *što*. Naime, funkciju rečeničnog povezivanja vrše veznici drugačijega tipa, kao npr. *kuda*, *kogda* i sl. (frekvencija: 6 perf. prez.; 13,3%):

(46) *Vse s ljubopytstvom ždali, kuda povernem ot Bologogo. /AB 13/*

(47) *On ždal, kogda my načnem hvaliti'. /GB 190/*

U oba primjera upotrijebljen je u glavnoj rečenici glagol *ždat'* koji, kao što vidimo, funkcionira kao i svaki glagol govorenja.

1.4.2.3. Korelativnu buduću radnju, kao jedno od značenja perf. prez., možemo također dobiti upotrebom raznih rečeničnih konstrukcija; dakle, bez upotrebe izričnog ili nekog drugog veznika (frekvencija: 9 perf. prez.; 20%). Na primjer:

(48) *Rešili – pereživem. /VO 7/*

(49) *Anna osobenno nervničala i to hotelu uchat' odna, to podžidala, ne priedet li Netti za nej. /IN 635/*

(50) *Iz duhovki kak raz tort vinimala, deržu vot tak vot . . . Dumaju, tort ruhnet i ja s nim. /AŠ 170/*

1.4.3. Korelativni perf. prez. uvjetovan posebnim kontekstom

(Frekvencija: 7 perf. prez.; 6,8%)

Kao posebne valja izdvojiti slučajeve kad širi kontekst, u kojem je upotrijebljen oblik prošloga vremena, služi kao polazna osnova u uspostavljanju odnosa s radnjom koja je kasnije uslijedila. Na primjer:

(51) *Da tol'ko Alen'ka u nee i ostalas'. Vmeste budui sidet' po večeram, ždat', kogda končitsja eta prokljataja vojna. /IE 215/*

Nama je, kao i pripovjedaču ili piscu, poznato iz šireg konteksta da će radnja perf. prez. u ovom primjeru poslije prošlog vremena (obavezno, kao da je zadana) uslijediti. Dakle, riječ je, kao i u prethodnim upotrebama perf. prez., o vremenskom (ne modalnom) tipu (korelativne) budućnosti.

1.4.4. Korelativni perf. prez. i leksička sredstva

(Frekvencija: 3 perf. prez.; 2,9%)

Često na ovakvu (korelativnu) upotrebu perf. prez. može utjecati kontekst sa svojim specifičnim leksičkim sredstvima, zbog čega se onda ispoljavaju, između ostalog, i naročite crte modalnosti. Drugim riječima, radnja perf. prez. može poprimiti obilježja hipotetične, moguće, neizbježne, ali ne i realne radnje, jer se realna radnja (izražena obično historijskim prezentom) suodnosi (poredi) s irealnom.⁴⁹ Tako, na primjer, pomoću priloga *vot-vot*, koji je karakterističan više za razgovorni nego za književni

⁴⁹ Isp. A. V. Bondarko, *op. cit.*, str. 121 i d.

stil, može se izraziti bliska budućnost koja će neizbježno uslijediti, odnosno koja samo što nije uslijedila. Na primjer:

(52) *Luna podnimaetsja ešče ryše, vot-vot otorvetsja ot grebnja, a razvedčikov vse net. /GB 189/*

(53) *Guby u nego drožat: kažetsja, vot-vot on zaplačet. /VS 88/*

Ove brze promjene (modalni pomak) toka pripovijedanja izaziva, dakle, prilog *vot-vot* koji prati vremenski suodnos polazne radnje i buduće radnje koju označava perf. prez.

Nasuprot upotrebi perf. prez. u prethodna dva primjera, gdje izvršenje radnje samo što nije uslijedilo, u sljedećem primjeru imamo radnju koja će brzo i bez odlaganja uslijediti. Međutim, ono što je karakteristično za dolje navedenu rečenicu jest to da je upotreba perf. prez. (dakle, izvršenje radnje) praćena viškom informacije, što je uvjetovano specifičnim leksičkim sredstvom. Ovakva upotreba karakteristična je naročito za korelativnu buduću radnju. Na primjer:

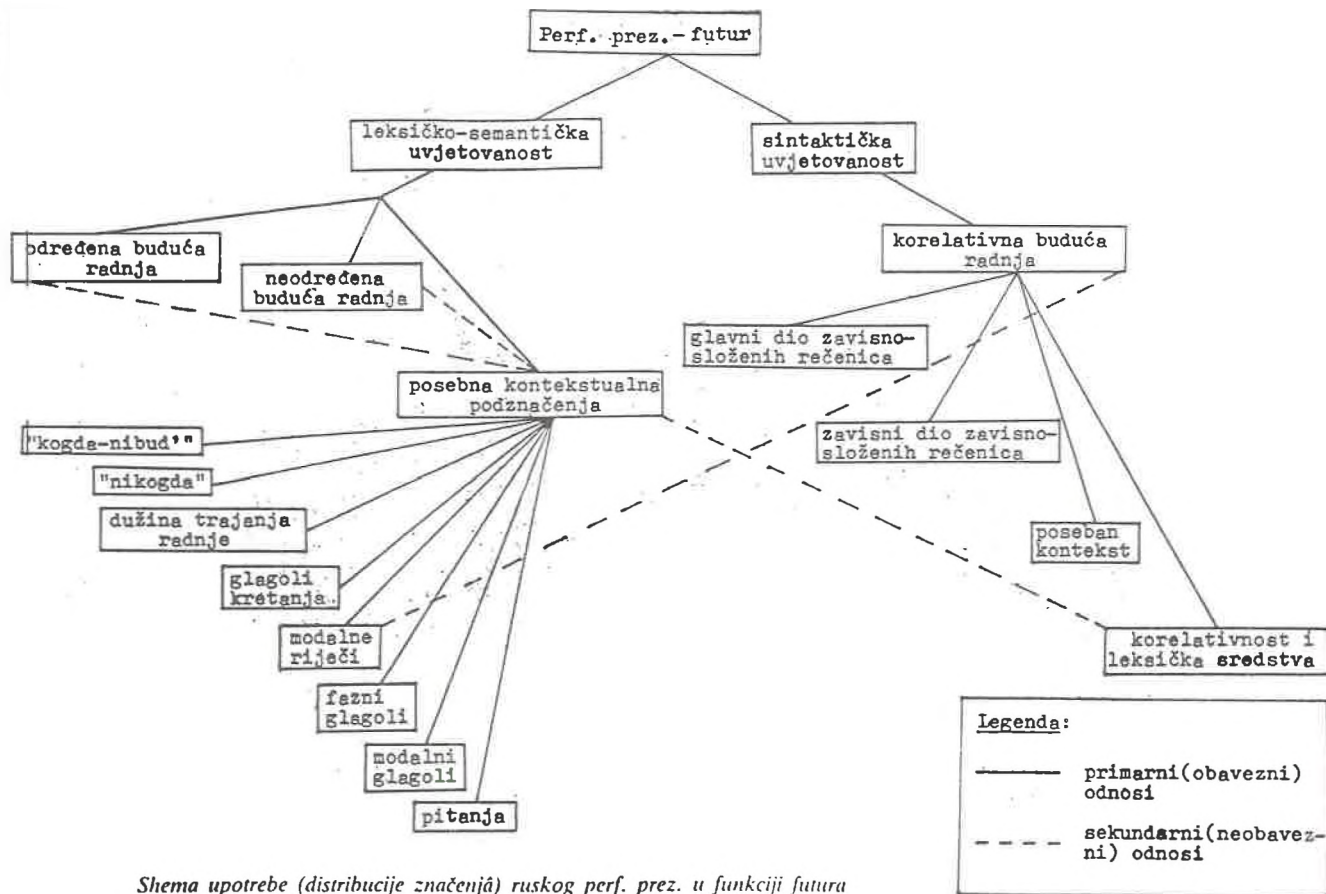
(54) *Smotri, kak ja zanyrjaju sejčas! /VS 84/*

Sa sintaktičkog stajališta prilog *sejčas* u ovoj rečenici gotovo da je nepotreban, dakle suvišan. Ako je suvišan, to znači da je ovdje došlo do svojevrstne redundancije. Korelativno značenje buduće radnje ostvareno je, kao što vidimo, vezom (odnosom) glavne i zavisne rečenice (tj. imperativom *smotri* i veznikom *kak*). Upotrebom »suvišnog« leksičkog sredstva (*sejčas*) samo se dopunjuje i preciznije konkretizira vremenski odnos radnje perf. prez. prema budućnosti.

2. Umjesto zaključka

Analiza značenja perf. prez. provedena je ovdje s obzirom na kontekst, tj. s obzirom na »okolinu« koja uvjetuje upotrebu perf. prez. ili koja utječe na nju. U iznimnim slučajevima upotreba ovog glagolskog oblika analizirana je i na osnovi unutarnjih karakteristika glagolâ, tj. na osnovi vrste (načina) radnje.

Da bi se bolje razumjelo funkcioniranje perf. prez. u značenju budućnosti, predložimo sljedeći shematski prikaz distribucije ovog glagolskog oblika:

Shema upotrebe (distribucije značenjâ) ruskog perf. prez. u funkciji futura

S obzirom na leksičko-semantičke i sintaktičke uvjete (koji su bili i polazna osnova za našu analizu) izvršenja radnje možemo govoriti i o neposrednoj i posrednoj budućoj radnji; neposrednoj budućoj radnji pripadaju, u pravilu, prva dva značenja (određena i neodređena budućnost), a posrednoj – druga dva (posebna kontekstualna podznačenja perf. prez. i korelativna buduća radnja).

Treba još dodati da perf. prez. sa značenjem budućnosti u ruskom jeziku ima *konkretno-faktičko* značenje⁵⁰ svršenoga vida, jer označuje jednokratnu, konkretnu i zasebnu radnju (činjenicu). Ovo značenje svršenoga vida najmanje zavisi od konteksta. Dakle, činjenica, što se perf. prez. u značenju budućeg vremena u ruskom jeziku često zadovoljava minimalnim kontekstom, dolazi do svršenosti vida.

Na kraju možemo reći da je upravo provedena analiza dala, između ostaloga, i novu (nadamo se, i jasniju) sliku funkcioniranja svršenog vida i budućeg vremena u ruskom jeziku.

UPOTRIJEBLJENE KRATICE – IZVORI PRIMJERA

- AA Aleksej Arbuzov, »V etom milom starom dome«, *Teatr*, 2/1972.
 AB Aleksandr Bek, *Volokolamskoe šosse*, Moskva, 1964.
 AF Aleksandr Fadeev, *Molodaja gvardija*, Moskva, 1946.
 AG Aleksandr Gončar, »Zlata Praga«, *Novyj mir*, 1/1949.
 AK Adelaida Kotovščikova, *Kto moja mama*, Leningrad, 1960.
 APo A. Potapenko, »Starožil ruskoga lesa«, *Znanie – sila*, 4/1975.
 APr Anatolij Pristavkin, *Trudnoe detstvo*, Moskva, 1965.
 AS A. S. Serafimovič, *Železnyj potok*, Moskva, 1946.
 AŠ Aleksandr Štejn, »Noč'ju bez zvezd«, *Teatr*, 9/1973.
 AT Aleksej Tolstoj, *Petr Pervyj*, Moskva, 1946.
 EK Ervin Košmider, »Očerk nauki o vidah pol'skogo glagola. Opyt sinteza« – u: *Voprosy glagol'nogo vida*, Moskva, 1962.
 EO E. Orvidiene, *Lietuvių kalbos vadovėlis*, Vilnius, 1964.
 EP E. V. Petruhina, »Funkcionirovanie prezentnyh form glagolov soveršennogo i nesoveršennogo vida (s točki zrenija vzaimodejstvija grammatičeskikh kategorij vida i vremeni) v češskom jazyke v sopostavlenii s ruskim« – u: *Konfrontační studium ruské a české gramatiky a slovní zásoby II*, Praha, 1983.
 GB Grigorij Baklanov, *Voennye povesti*, Moskva, 1967.
 IE Il'ja Erenburg, *Burja*, Moskva, 1948.
 IN Ivan Novikov, *Puškin v izgnanii*, Moskva, 1949.
 JaK Janka Kupala, *Veršy*, t. I, Minsk, 1951.
 KP Konstantin Paustovskij, *Korzina s elovymi šiškami*, Moskva, 1956.
 KS Konstantin Simonov, *Živye i mertvye*, Moskva, 1972.

⁵⁰ Ovaj termin, kao i mnogi drugi u aspektologiji, pripada Maslovu; isp. Ju. S. Maslov, »Glagol'nyj vid v sovremenom bolgarskom literaturnom jazyke: Značenie i upotreblenie« – u: *Voprosy grammatiki bolgarskogo literaturnogo jazyka*, Moskva, 1959, str. 231; isp. također A. V. Bondarko, *op. cit.*, str. 22, 103.

- KT K. K. Trofimovič, »Serbolužickij jazyk« – u: *Slavjanske jazyki*, Moskva, 1977.
 LV L. I. Vasil'eva, »Slovackij jazyk« – u: *Slavjanske jazyki*, Moskva, 1977.
 NK N. V. Kotova, »Bolgarskij jazyk« – u: *Slavjanske jazyki*, Moskva, 1977.
 OP O. S. Plotnikova, »Slovenskij jazyk« – u: *Slavjanske jazyki*, Moskva, 1977.
 RU R. P. Usikova, »Makedonskij jazyk« – u: *Slavjanske jazyki*, Moskva, 1977.
 TŠ Taras Ševčenko, *Kobzar*, Kiiv, 1954.
 VB Vladimir Bogomolov, »V avguste sorok četvertogo«, *Roman-gazeta*, 10/1975.
 VČ Vladimir Čivilihin, *Serebrjanye rel'sy*, Moskva, 1960.
 VJu Vladimir Jurezanskij, *Pokorenje reki*, Moskva, 1946.
 V-Ju B. H. Veksler – V. A. Jurik, *Latyšskij jazyk⁴*, Riga, 1984.
 VK Valentin Kataev, *Trava zabven'ja*, Moskva, 1969.
 VKo Viktor Koneckij, »Ešče o vojnc«, *Znamja*, 11/1962.
 VO Valentin Ovečkin, *Trudnaja vesna*, Moskva, 1956.
 VS Vasilij Smirnov, *Syov'ja*, Moskva, 1945.
 VT Vladimir Tendrjakov, »Trojka, semerka, tuz«, *Novyj mir*, 3/1960.

Dojčil Vojvodić: THE FUTURE TENSE OF THE PERFECTIVE ASPECT IN RUSSIAN

Summary

The present form of perfective verbs with a future function, characteristic of Eastern and Western Slavic languages, is a constant subject of the effort to investigate and establish once and for all not only its appearance and development but also the way it functions and its meaning.

The article lays out a twofold (both lexico-semantic and syntactic) analysis of the functioning of the perfective present with a future function in Russian. In consideration of the lexico-semantic and syntactic conditionality (context) the author distinguishes four basic types of the future use (meaning) of the perfective present. These are as follows: 1) the perfective present meaning a specific future action, 2) the perfective present meaning an unspecific future action, 3) particular contextual (sub)meanings of the perfective present, and 4) the perfective present meaning a correlative future action. Taking into consideration a number of aspects, the paper illuminates the functioning of the perfective aspect and the future tense.